

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2
0
2
4

No 3

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Elektron nashr. 796 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 30-martda ruxsat etildi.

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Экологические и альтернативные заполнители для бетона в условиях Узбекистана.....	10
Акрамов Хуснитдин Ахрарович, Тохиров Жалолиддин Очилович, Самадов Хомид Самандарович	
Investitsion marketingni rivojlantirish asosida mintqa investitsiya jozibadorligini oshirish	16
Ahmedov Alim Babaniyazovich	
O'zbekistonda yashil budjetlashtirish, energiya samaradorligi va issiqxona gazlari emissiyasi.....	22
Pulatov Dilshod Haqberdiyevich, Qulliyev Ulug'bek Mirzayevich, Mamanov Alisher	
Development of the Digital Economy as a Trigger of the Economic Growth of the New Uzbekistan.....	28
Luiza Sayfullovna Makhmutkhodjaeva, Umarova Shahnoza Akbarovna	
Oliy o'quv yurtlarida matematik statistikani o'qitishning xususiyatlari.....	34
Shamsiyev Damin Najmiddinovich, Aymatova Farida Xo'razovna	
Turizm tadbirkorlikning o'ziga xos xususiyatlari	37
Mardonova Dilafruz Kosimovna	
Oziq-ovqat xavfsizligi ta'minoti: O'zbekistonda mayonez importini notarif tartibga solish va ichki ishlab chiqarishni rivojlantirish istiqbollari.....	41
Muratova Shohista Nimatullayevna, Nomozov Azizbek Xayrulla o'g'li	
Mamalakatimizga xorijiy investitsiyalarni jalb etishda qimmatli qog'ozlar bozorining o'rni va roli	46
Akramov Azamat Ramziddinovich	
Mamlakatning iqtisodiy va ekologik rivojlanishida elektromobil sanoatini rivojlantirishning ahamiyati	53
Iminov Mahmudjon Azimjon o'g'li	
Hududiy eksport salohiyatini oshirishning marketing strategiyasi.....	60
Jiyamuratov Rustam Nuridinovich	
Turistik kompaniyalar moliyaviy barqarorligini baholash usullarini takomillashtirish kompaniya moliyaviy barqarorligini ta'minlashning muhim mezonini.....	65
Jo'rayev Behzod Nuraliyevich	
Iste'molchilarni xulq-atvori modellari asosida marketing strategiyalarini shakllantirish.....	70
Kutbitdinova Moxigul Inoyatovna	
Hisob siyosati va unda biologik aktivlar hisobini yoritib berish tartibini takomillashtirish	75
Mirzayeva Nargiza Batirovna	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda investitsiyalarning o'rni.....	80
Otajonova Charosxon Polvonquli qizi	
Innovatsion menejment va raqamli transformatsiyalarni joriy etishning metodologik asoslari.....	84
Quldoshev Asliddin Tursunovich	
Strategik boshqaruvda xususiy kapital samaradorligini baholash.....	89
Nasriyeva Zebiniso A'zam kizi, Mavlyanova Dilobar Maxkamovna	
Mintaqalarni innovatsion rivojlantirish istiqbollari tashkiliy tuzilmalarini takomillashtirishni boshqarish yo'llari	100
Xodjamuratova Gulbaxar Yuldashevna	
Meva-sabzavot eksporti barqarorligini ta'minlashning ekonometrik tahlili	105
Shamsiyeva Feruza Muratxodjayevna	
Зарубежный опыт активизации экономической активности домохозяйств.....	111
Бердиев Гайрат Ибрагимович, Маликова Севинч Телман кизи, Люсиков Артемий Александрович	
The Impact of Foreign Direct Investment on Economic Growth: A Case Study of Uzbekistan.....	116
Abdulla Ibragimov, Keldiyorov Shakhriyor Ilyos O'g'li	

Mintaqada sanoat ishlab chiqarish rivojlanishining kambag'allikni qisqartirishdagi ahamiyati	121
Abdullayev Habibullo Asadulla o'g'li	
Global iqtisodiyot sharoitida islom moliyasi mezon va tartiblarini joriy etishdagi muammolar va yechimlar	125
Abduvosidova Gulandom Abdurashid qizi	
Amerika Qo'shma Shtatlari tajribasida biznes subyektlarini toifalarga ajratish amaliyotining xususiyatlari	131
Akobirova Nodira Najmiddin qizi	
O'zbekiston Respublikasida qishloq xo'jaligini innovatsion rivojlanish yo'llari	135
Axmedova Nafisa Amirddin qizi	
Strategic directions of integration of Uzbekistan into the international hospitality industry	140
Bekmurodova Laylo Tursunmamatovna	
Surxondaryo viloyatida parrandachilikni rivojlantirish ko'rsatkichlarini prognozlash va modelashtirish	144
Bobomuratov Imomqul Islamovich	
Mamlakatimizda chorvachilik mahsulotlarini yetishtirishning hozirgi holati va uning tahlili	149
Talipova Dilfuza Nabiyeвна	
Agrar soha korxonalarining moliyaviy qo'llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish	154
Erkinxojiyev Ismoiljon Ikromjon o'g'li	
Analysis of the Influence of Macroeconomic Indicators on State Budget Tax Revenue	158
Meyliev O. R., Gofurova K.	
Mahalliy budjet xarajatlarini hududlar ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga ta'siri	166
Hazratqulov Shahboz Boboqul o'g'li	
Influence of Digital Technologies on Economic Growth of the Republic of Uzbekistan	170
Igamberdiyeva Kunduz Ergashevna	
Transmilliy kompaniyalarning tashqi bozorlar uchun marketing strategiyalari va marketing tadqiqotlarini o'tkazish amaliyoti	174
Jo'rayeva Zilola Turobovna, Saidova Dilnozaxon Odiljon qizi	
Tijorat banklari tomonidan investitsiya loyihalarini moliyalashni rivojlantirish imkoniyatlari	178
Kamilova Iroda Xusniddinovna	
Korxonalarda inqirozga qarshi moliyaviy boshqaruv tizimini takomillashtirish	183
Latipova Shaxnoza Maxmudovna	
Tijorat banklari faoliyatida onlayn tizimlarining tutgan o'rni va ularning rivojlanishi	188
Raxmataliyev Muzaffar Eshdavatovich	
Aholi farovonligini oshirishda tadbirkorlik faoliyatining ta'sirini baholashning nazariy asoslari	194
Fayziyeva Dilsuz Bahodirovna	
O'zbekiston Respublikasini "yashil" iqtisodiyotga o'tish samaradorligini oshirish	200
Mirzayev Bexruz Abdulla o'g'li	
Andijon viloyatida kambag'allik darajasini qisqarishiga ta'sir etuvchi ko'rsatkichlar	214
Musaeva Ziyoda Allayarovna	
O'zbekiston Respublikasi qishloq xo'jaligi eksportida marketing muammolari	218
Musyeva Shoirazimovna, Agzamov Avazxon Talgatovich	
Respublikamizda parranda bosh sonining hozirgi holati va uning istiqbollari	223
Akramova Nargiza Axrorovna	
Menejmentda ishbilarmonlik kommunikatsiyalaridan foydalanishda optimal strategiyalarini qo'llash shart-sharoitlari	227
Narzullayeva Gulchehra Salimovna, Shadiyeva Madina Djaloliddin qizi	
Raqamlashtirish sharoitida innovatsion faoliyatning o'ziga xos xususiyatlari	231
Nazarova Latofat Toirjon qizi	
O'zbekistonda masofaviy bank xizmatlarini rivojlantirishdagi muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari	235
Nurmuxammedov Matlab Yunusovich	

Davlat aktivlarini samarali boshqarish hamda nazorat qilishni takomillashtirish.....	240
Mirzayev O., Nazarov G'ayrat Olim o'g'li	
Talabalarning oilali bo'lishiga ta'sir etuvchi omillarga iqtisodiy baholashda yangicha yondashuv.....	246
O. U. Shomurodov, Z. U. Uroqov, A. T. Ablahatov, A. A. Suyarov, J. S. Urazov	
Methodological Aspects for Branding in Private Schools.....	251
Odilova Sitora Sayfitdin qizi	
Совершенствование процедуры оценки эффективности и результативности расходов государственного сектора.....	256
Олимов Элёр Фазлиддин угли, Искандаров Суннатилло Бахриддин угли	
Logistika xizmatlari samaradorligini oshirishda blokcheyn texnologiyalardan foydalanish	261
Rajabov Orzujon Mamasoliyevich	
Markaziy Osiyoda energetika bozorini rivojlantirishning kelgusi istiqboli va imkoniyatlari.....	267
Saidov Mash'al Samadovich, Umarova Irodaxon Nuraliyevna	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda sug'urta bozorining innovatsion usullaridan foydalanishning konseptual asoslari	275
Narzullayeva Gulchehra Salimovna, Saidova Dilnozaxon Odiljon qizi	
Oliy ta'limda boshqaruv strategiyalari va ularni amalga oshirish mexanizmi.....	279
Saidqulova Firuza Farmonovna	
Jismoniy shaxslardan olinadigan daromadlarini soliqqa tortishning o'ziga xos xususiyatlari	283
Salimov Sherzod Baxtiyorovich	
O'zbekiston Respublikasidagi mavjud suv resurslarining iqtisodiy holati tahlili	288
Shanazarova Gulyora Baxtiyarovna	
Tijorat banklari kredit risklarini kamaytirish yo'llari.....	294
Tulkinova Maftuna Anvarbek qizi	
The use of Intellectual Systems in the Improvement of the Educational Process Management System in Higher Educational Institutions	303
Umarova Dilfuza Rakhmatilla qizi	
Oliy ta'lim tizimida yangi iqtisodiy mexanizmlarni shakllantirish.....	307
Xakimov Dilshodjon Rahmonaliyevich	
Global iqtisodiy sharoitida moliyaviy hisobotlar auditida muhimliklarni baholashni xalqaro stanadartlar asosida takomillashtirish	311
Xasanova Nasiba Tolliboy qizi	
Qurilish materiallari sanoatida innovatsion klasterlarni tashkil etish istiqbollari.....	314
Yuldasheva Kamola Miraliyevna	
Oliy ta'lim muassasalarida gibril bulut xizmat modelini qo'llash mexanizmini ishlab chiqish	319
Zaripov Bahodir Bobomurod o'g'li	
Роль инвестиций в системе железнодорожного транспорта в Республике Узбекистан	325
Акбарова Лайло Упашевна	
Gidrotexnik inshootlar betonlarini samaradorligini tahlil qilish va oshirish natijalari.....	330
Asqarov B. A., Karimov M. U., Xolmirzayev S.T., Obidjonov J. T.	
Maxsus iqtisodiy zonalar hududiga jalb etilgan investitsiyalar to'g'risida	334
Davlayev G'olib Ashurovich	
Yangi xizmat turi xizmatlar sohasini innovatsion boshqarishning metodologiyasi	337
Djurayeva Dilnoza Davron qizi	
Mintaqalar innovatsion salohiyatini baholashning uslubiy yondashuvlari.....	343
J. A. Ismatullayev, D. X. O'rinov	
Milliy qayta sug'urtalovchilarning xalqaro sug'urta bozoriga kirib borishi va kutilayotgan xavf-xatarlar	348
Jorabayev Jasur Abduraxmanovich	

Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari asosida tovarlar auditi natijalarini auditorlik hisobotida aks ettirish tartibi	354
Ibragimov M. M., Ergashev O. F.	
Turistik destinatsiyalarni tashkil etish va rivojlantirishning xorijiy tajribalari	358
Karimov Anvar Aktam o'g'li	
Jismoniy shaxslarning mol-mulk va yer soliqlarini hisoblash va undirish samaradorligini oshirish yo'llari.....	362
Qurbonov Muxiddin Abdullayevich	
Iqtisodiy xavfsizlikning institutsional tizimini tadqiq etishga uslubiy yondashuvlar.....	367
Mamatov Axmetjon Atajanovich, Allaberganov Zakir Gayibovich	
Davlatning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashning nazariy jihatlarini	373
Mamatov Mamajan Axmadjonovich	
Paxta-to'qimachilik klasterlari eksport faoliyatini rivojlantirishning xorij tajribasi.....	380
Mansurov Saidxo'ja Kamalovich	
Korxonalar raqobatbardoshligini oshirish muammolari va dolzarb vazifalari	386
Musyeva Shoiraz Azimovna	
Устойчивый и инклюзивный рост: взаимосвязь экономического прогресса с социальным равенством и экологическим управлением	390
Нодирбек Холбаев	
Mintaqalarni investitsion jozibadorligini taraqqiyot strategiyasiga ta'sirini statistik baholash.....	396
Nuriddinov Zufar Akbarovich	
Финансирование каракулеводства: преодоление финансовых вызовов в пустынных регионах Узбекистана	402
Нуриллаев Жамолиддин Ярашевич	
O'zbekiston investitsiya muhitini yanada yaxshilash va uning jozibadorligini oshirish.....	408
Oybek Elmuratov	
Intellectual mulkning iqtisodiy mazmuni va tarixiy rivojlanish bosqichlari	411
Maxmudova Nargiza Davlyat qizi	
Implementation and use of Digital Technologies in Logistics Abstract.....	416
Kushakova Mamura, Koshakova Mukhlisa Surat qizi	
Innovatsion iqtisodiyot tushunchasining mazmun mohiyati	421
Abduqaxorov Bekzod O'tkir o'g'li	
Raqamlashtirish iqtisodiy o'sish va raqobatbardoshligini oshirish omili sifatida.....	426
Mamajonova Durdonahon Mamaruzi qizi	
O'zbekistonda tashqi savdoni notarif usullar orqali tartibga solishning mamlakat iqtisodiyotiga ta'siri.....	431
Norqobilov Akobir Iso o'g'li	
Инновационные методы переработки горных отходов для экологической устойчивости в Узбекистане	437
Аскарлов Бахтиер Аскарлович, Собирова Мукаддас Хамидуллаева	
Опыт зарубежных стран по стимулированию производства сельскохозяйственной продукции и перспективы внедрения в Узбекистан.....	442
Холиков Сулаймон Уткир угли	
Xo'jalik yurituvchi subyektlarda strategik boshqaruv hisobini tashkil qilishning uslubiy jihatlarini.....	447
Pardayeva Shahnoza Abdinabiyevna	
O'zbekiston Respublikasida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatini moliyalashtirishni statistik tahlili.....	452
Sayfullayev Siddik Nosirovich	
Sug'urta tashkilotining innovatsion risklarini baholash.....	457
Sattorov Shoxrux Maxmudjon o'g'li	

Kapital bozori rivojlanishining zamonaviy tendensiyalari	462
Turdiyeva Uzayda Omirbayevna	
Адаптивный искусственный интеллект в управлении человеческими ресурсами	469
Хайдарова Малика Шокирджановна	
Oliy ta'lim muassasalarida moliyaviy mablag'lardan samarali foydalanishga xizmat qiluvchi zamonaviy va istiqbolga mo'ljallangan huquqiy asoslarning yaratilganligi to'g'risida	478
Xayriddinov Shuxrat Botirovich	
Investitsiya loyihalariga ta'sir qiluvchi risklarni sifat jihatdan baholash usullarining o'ziga xos xususiyatlari	482
Shaislamova Nargiza Kabilovna	
Tijorat banklari tomonidan investitsion loyihalarni kreditlash tartib va ularni takomillashtirish yo'llari	491
Yunusova Ozoda Anvarjon qizi	
Hududlar iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda soliq salohiyatini oshirishning nazariy jihatlarini	498
E. N. Raximov	
Konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobot tuzishning zarurligi	504
Avazov Ilxom Ravshanovich	
Inson resurslarini boshqarishning innovatsion usullarini joriy etish vositalarini ishlab chiqish	509
Djuraeva Guzal Shavkatovna	
Agrar soha korxonalarining moliyaviy qo'llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish	513
Erkinxojiyev Ismoiljon Ikromjon o'g'li	
Korporativ qimmatli qog'ozlar asosida korxonalarni moliyalashtirishning ilg'or xorij tajribalari	517
Igitov Jurabek Kuzibekovich	
The impact of corporate governance on firm performance and financial stability	524
Muhammadyor Yunusov	
Mintaqalarda kamg'allik darajasini pasaytirish va xorij tajribasidan foydalanish yo'llari	537
Musulmonova Shahlo Nasriddinovna	
Makroiqtisodiy barqarorlikni mustahkamlash soliq ma'muriyatchiligini samarali tashkil etish yo'llari	541
Mutalova Dilorom Maxamadjanovna, Kenjaboyeva Nigina	
Iqtisodiy savodxonlik hamda tadbirkorlik qobiliyati o'rtasidagi to'g'ri nisbatdagi bog'liqlik munosabatining fundamental asoslari	544
Tuxtayeva Muyassar Shovkat qizi	
Korxonalarning bankrotlik riskini baholashning xalqaro modellari	550
Umarova Hulkar Umidulloyevna	
O'zbekistonda korxona boshqaruvida kadrlar salohiyatidan foydalanish amaliyotini rivojlantirishning xorij tajribasi	555
Do'stova Aziza Qahramonovna	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida boshqaruv tizimining xususiyatlari	559
Iroda Majidova	
Ziyorat turizmini rivojlantirishning muhim xususiyatlari	565
Mirzayev Qulmamat Jonuzoqovich, Shukurov Tohirjon Izzatullo o'g'li	
Qandolat mahsulotlari bozorida marketing tadqiqotlarini asosiy yo'nalishlari	569
Tuychiyeva Vasila Faxriddin qizi	
“Зелёная экономика” как фактор повышения экономического роста страны	573
Тураева Адиба Икрамовна	
Oilada sarf-xarajatlar samarasiga erishishning muhimligi	580
Xasanov Rustam Rabimovich	
Aholi farovonlik darajasidagi farqlarni tartiblash yo'nalishlari	583
Xasanov Rustam Rabimovich, Turdiyev Zoxidjon Rustamovich	

Совершенствование оценки стоимости объектов недвижимости в Узбекистане на основе зарубежного опыта.....	588
Хомитов К. З., Халилова Л. Ш.	
Mamlakatimizda qishloq xo'jaligida kooperatsiya munosabatlarini rivojlantirishda xorij tajribalaridan foydalanishning ahamiyati.....	594
Choriyeva Nigina Kaxramonovna	
Davlat xaridlari tizimini takomillashtirish yo'llari	598
Alimbayeva Sevara Alimbayevna	
Yengil sanoatni rivojlanishida Germaniya tajribasi.....	601
F. Jumaniyazova, G'ulomov Ibroxim Rustam o'g'li	
The efficiency of usage of Islamic finance instruments in security market.....	607
Khasanov Umarbek Begmat ugli	
Tadbirkorlik subyektlari eksportini rivojlantirishda raqamli platformalardan foydalanishning xorijiy tajribalari va ulardan foydalanish yo'llari.....	613
Mamasoatov Dilshod Ravshanovich	
O'zbekistonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarini tashkil qilinishining hozirgi holati va muammolari	621
Nutfulloev Tolib G'olib o'g'li	
Mehnat bozorida raqamli texnologiyalardan foydalanish metodologiyasini takomillashtirish	627
Maxammadiyev M. M.	
Ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish sharoitida mahsulot tannarxini optimallashtirish asoslari.....	632
Narzullayeva Gulchehra Salimovna	
Elektron pullarni rivojlantirish yo'llari	636
Rustamov Maqsud Suvonqulovich, Egamberganov Mirzabek Odilbek o'g'li	
Загрязнение окружающей среды в Узбекистане: проблемы, причины и пути решения	644
Ишонкулова Феруза Асатовна, Шукуров Тимур Умидович	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida tijorat banklarini transformatsiyalash modeli orqali takomillashtirish	649
Norov Akmal Ruzimamatovich, Norova Nozima Nabiyeвна	
Land Tax Received From Individuals and its Share in the Budget of the Republic of Uzbekistan	656
Hakimov Feruz Khurshid ugli	
O'zbekistonda "yashil" iqtisodiyot va iqlim o'zgarishi bilan bog'liq xarajatlar tahlili.....	659
Isaxonova Ruxshona Muzaffar qizi, Sharapova Mashxura Azadovna	
Qurilish xizmatlari ma'lumotlar tizimini takomillashtirish imkoniyatlari.....	665
Nurfayziyev Zayniddin Boymurodovich, Nurfayziyev Elyor Zayniddinovich	
Ipotekali kreditlashni rivojlantirishning xorijiy davlatlar tajribasi va uni O'zbekistonda tatbiq etish yo'llari	670
Turdiyev Shaxriddin Erxonovich	
Suv resurslaridan foydalanishda xorij tajribalari	675
Berdiyev Anvar Abdivaliyevich	
Auditda yetarli va mos dalillarni to'plash tartibi	681
Meliyev Isroil Ismoilovich	
"Yashil" iqtisodiyot konsepsiyasining shakllanishi va rivojlanishi.....	686
Urunbayev Saparbek Samatovich	
Uy-joy fondini boshqarish samaradorligini oshirishning ustuvor yo'nalishlari.....	692
Xolmuradov Raxmatilla Ne'matillaevich	
O'zbekiston mahsulotlarining tashqi bozordagi raqobatbardoshligi xususiyatlari va onlayn platformalar.....	699
Baymuradov Shoxrux Maxmudovich	
Factors affecting investment attractiveness in the global investment landscape.....	704
Otaboev Akhmed Makhsudbek o'g'li, Juliana Juliana, Fazliddin Nasriddinov	

Xalqaro migratsiyaning O'zbekiston mehnat bozori va inson kapitaliga ta'siri.....	709
Tilabova Kumush Farhod qizi	
Анализ и оценка естественного освещения помещений образовательных учреждений.....	714
Пирмухамедова Шахноза	
Актуальные вопросы укрепления доверия населения к банковской системы Республики Узбекистан...	719
Рузибоева Нилуфар Тулкин кизи	
Методические подходы к формированию механизмов стратегического управления развитием химической отрасли.....	725
Бибутова Шахло Саъдуллаевна	
Iqtisodiyotni rivojlantirishda erkin iqtisodiy zonalarini tashkil etishning afzalliklari va muammolari	730
Axmedova Dilbar Buronovna	
Natijaga yo'naltirilgan budjetlashtirishda sog'liqni saqlash muassasalarini moliyalashtirishning mohiyati.....	734
Ishmanova Diana Nurmamadovna	
Oziq-ovqat sanoatini tashkiliy-iqtisodiy jihatdan rivojlanti-rishning nazariy asoslari	737
Muxtorova Madina Azamat qizi	
Ipoteka kreditlari sohasidagi islohotlar va kelajakdagi istiqbollar.....	741
A'zamxo'jayeva Nihola Sulaymon qizi	
Sanoat ishlab chiqarish tizimining investitsion xususiyatlari	746
Yodgorova Xalima To'liqinovna	
Budjet ijrosini samarali ta'minlashda davlat xaridlarining ahamiyati.....	752
Sholdarov Dilshod Azimiddin o'g'li, Fayzullayeva Zilola Ravshanovna	
Aholi sog'ligi – milliy boylikning tarkibi va jamiyat taraqqiyotining muhim shartidir.....	763
Djumabayeva Shaira Xalillayevna	
Moliyaviy hisobotlarning xalqaro standartlari: hisob siyosati.....	769
Rizayev Nurbek Kodirovich, Mamatova Charos Shavkiddinovna	
Milliy iqtisodiyotni rivojlantirishda investitsion muhitning o'rni	778
Valiyeva Sayyora Xushbaqovna	
Davlat ishtirokidagi korxonalarda korporativ ijtimoiy mas'uliyat ("Rossiya temir yo'llari" OAJ misolida).....	784
Xidirova Marg'uba Rustamovna, Saidqulov Avazbek Botirqul o'g'li	
Raqamli transformatsiyaning O'zbekistonning investitsion jozibadorligiga ta'siri.....	790
Saitkamolov Muxammadxo'ja Sobirxo'ja o'g'li, Markabayeva Jansaya Aybek qizi	

KORXONALARNING BANKROTLIK RISKINI BAHOLASHNING XALQARO MODELLARI

Umarova Hulkar Umidulloyevna

BuxDU Iqtisodiyot va turizm fakulteti

Raqamli iqtisodiyot yo'nalishi 2-kurs magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada korxonalarda bankrotlik riskining kelib chiqish sabablari, bankrotlik riskini baholashning xalqaro modellari va ularni hisoblash usullari va bankrotlik risklarni baholash hamda boshqarish mexanizmini rivojlantirishning iqtisodiy ahamiyati bayon etilgan. Xalqaro amaliyotdan kelib chiqqan holda bankrotlik risklarni baholash jarayonlarining asosiy elementlari tadqiq etilgan. Korxona bankrotlik riskini baholashda ta'sir etuvchi ichki va tashqi omillar o'rganilgan. Korxonalarda moliya strategiyasini ishlab chiqish va unda bankrotlik risklarni boshqarish va baholash amaliyotini takomillashtirishga doir takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: Bankrotlik, moliyaviy tahlil, bankrotlik riski, risk, kapital, investitsion loyiha, baholash, moliyaviy qarorlar, xavf-xatar.

Abstract: This article describes the causes of bankruptcy risk in enterprises, international models of bankruptcy risk assessment and their calculation methods, and the economic importance of developing the bankruptcy risk assessment and management mechanism. Based on international practice, the main elements of bankruptcy risk assessment processes have been studied. The internal and external factors affecting the assessment of the risk of bankruptcy of the enterprise are studied. Development of a financial strategy in enterprises and proposals for improving bankruptcy risk management and assessment practices have been developed.

Key words: Bankruptcy, financial analysis, bankruptcy risk, risk, capital, investment project, valuation, financial decisions, risk.

Аннотация: В статье описаны причины риска банкротства предприятий, международные модели оценки риска банкротства и методы их расчета, а также экономическая значимость разработки механизма оценки и управления риском банкротства. На основе международной практики изучены основные элементы процессов оценки рисков банкротства. Изучены внутренние и внешние факторы, влияющие на оценку риска банкротства предприятия. Разработана финансовая стратегия предприятий и предложения по совершенствованию практики управления и оценки рисков банкротства.

Ключевые слова: Банкротство, финансовый анализ, риск банкротства, риск, капитал, инвестиционный проект, оценка, финансовые решения, риск.

KIRISH

O'zbekiston Respublikasi qonunchiligiga asosan, korxona bu – huquqiy shaxs maqomiga ega, mustaqil ravishda xo'jalik faoliyati yurituvchi subyekt bo'lib, o'ziga tegishli bo'lgan mol-mulkidan foydalanish asosida iste'molchilar (xaridorlar) talabini qondirish va daromad (foyda) olish maqsadida maqsulot (ish, xizmat) ishlab chiqaradi va sotadi yoki ayirboshlaydi. Korxona – ijtimoiy talablarni qondiruvchi va sof foyda olish maqsadida maqsulot ishlab chiqaruvchi, ishlar bajaruvchi, xizmat ko'rsatuvchi mustaqil xo'jalik yurituvchi iqtisodiyot subyektidir. Korxonalarining faoliyati milliy iqtisodiyot va uning tarmoqlariga to'g'ridan to'g'ri ta'sir ko'rsatadi. Korxonalar qanchalik yaxshi, samarali va rentabelli ishlasa, butun iqtisodiyotning, jumladan, ularning o'zlarining ham ko'rsatkichlari yuqori bo'ladi.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyevning "Tadbirkorlikni jadal va yanada keng rivojlantirish uchun barcha sharoitlarni yaratish – eng muhim vazifamizdir",¹ degan so'zlari kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirish uchun davlatimiz tomonidan keng imkoniyatlar yaratilayotganidan dalolat beradi. Korxonalarining faoliyati milliy iqtisodiyot va uning tarmoqlariga to'g'ridan-to'g'ri ta'sir ko'rsatadi. Korxonani bankrot bo'lishga olib kelmaslik, uning iqtisodiy mustaqilligi, mehnat qobiliyati va daromadligini ta'minlash uchun barcha zarur choralarni qo'llash

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 05.10.2020-yildagi PF-6079-son

zarur. Korxonaning mehnat qobiliyati va daromadligi milliy iqtisodiyotga qo'shiladigan qissa bo'lishdan tashqari respublikamizda tobora ko'payib borayotgan aholini ish bilan ta'minlashda ham ahamiyat kasb etishini unutmaslik muhim.

MAVZUGA OID ADABIYOTLARNING TAHLILI

Mahalliy va jahon iqtisodiy fanlarida ushbu mavzu bo'yicha ko'plab tadqiqotlar mavjud. Qadim zamonlardan risk foydani shakllantirish omili hisoblanadi. Iqtisodchi olimlar riskka turlicha ta'rif beradilar. J.B.Sey fikricha risk foydani faqat bir qismini shakllantirish omili hisoblanadi. XIX asrlarda odamlarning risk qilishga tayyorligi ular foydasining shakllanishi va o'zlashtirilishiga olib kelishi bilan izohlanardi. Hozirgi kunda shakllanayotgan foydani asosiy qismi risk ta'sirini kamaytirish orqali vujudga keladi.

Risk nazariyasini o'rganishda klassik maktab namoyandalari muhim hissa qo'shishgan. A.Smit risk va foyda o'rtasidagi o'zaro proportsionallik tushunchasini oydinlashtirishga harakat qilgan. Uning ta'kidlashicha, "riskli holatlar yuqori bo'lgan maydonda qonun bo'yicha daromad kichik bo'ladi, bu esa o'z navbatida kutilayotgan daromad darajasini ko'paytirish uchun usullar salmog'i yanada ortib boradi". J.P.Morgan riskni kelajakdagi sof daromadga nisbatan noaniqlik darajasi sifatida belgilaydi. Risk to'g'risidagi fikrlarni umumlashtirilgan holda prof. V.V.Kovalyov quyidagicha ta'rif berib o'tadi: risk bu moliyaviy yo'qotish darajasini belgilab:

- a) qo'yilgan maqsadga yetib bormaslik;
- b) noaniqlik holatda natijani belgilash; c) subyektiv holatda belgilangan natijani baholash.

Yuqoridagilarga o'xshagan ta'riflarni mahalliy iqtisodchilarimizning ishlarida ham uchratish mumkin. Undan tashqari, oxirgi yillarda chop qilinayotgan ko'pgina mualliflarning ishlarida "risk" so'zini o'zbekchaga tarjima qilishga harakat qilingan. Natijada hozirgi kunda turli mualliflar tomonidan "risk" termini turlicha nom bilan talqin qilinmoqda. Ba'zi bir iqtisodchilar riskni "tavakkalchilik" deb ifodalasalar, boshqalari riskka "xavf", "ikkilanish", "noaniqlik", "mavhumiylik" deb ta'rif berish to'g'riroq degan xulosa qiladilar. Iqtisodchi olimlardan T.Malikov, O.Olimjonovlarning risk to'g'risidagi qarashlari diqqatga sazovodir. "Zararlarni vujudga kelishi yoki daromadlarning ko'zda tutilgan darajadan kamroq olinishi ehtimoliga risk deyiladi" deb ushbu olimlar ta'rif beradi. Iqtisodchi olim Qo'ldoshev Q.M.ning fikrlariga ko'ra, risk- har qanday ko'rinishdagi harakatning amalga oshirilish jarayonida yuz berishi mumkin bo'lgan hodisalar to'plami hisoblanadi.

"Zararlarni vujudga kelishi yoki daromadlarning ko'zda tutilgan darajadan kamroq olinishi ehtimoliga risk deyiladi" deb ushbu olimlar ta'rif beradi. Aslida, turli xil prinsiplar va usullar asosida qurilgan bankrotlik riskini baholash uchun ko'plab modellar qo'llaniladi. Misol uchun, Altman modeli bankrotlikni bashorat qilishda eng mashhur bo'ldi. Ushbu model diskriminant tahlildan foydalanadi. Beaver modelida moliyaviy koeffitsiyentlar nisbati tahlilidan foydalaniladi. A. V. Postyushkovning reyting modeli kompaniya faoliyatini moliyaviy monitoring qilishning kuchli va samarali vositasidir.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot davomida korxonalar bankrotlik risklarini baholash uchun mavjud modellar tahlili o'tkazildi unda guruhlash, taqqoslama tahlil, statistik tahlil kabi medodlardan foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Jahon amaliyoti keskin raqobat sharoitida har bir korxona oldiga nafaqat bugungi kunda, balki istiqbolda ham bozordagi o'rnini saqlab qolish hamda kengaytirishni shart qilib qo'yimoqda. Bunda global iqtisodiyotdagi tebranishlar yangi istiqbolli loyihalar ustida ishlash, loyihalarni moliyaviy ta'minlash imkoniyatlarini baholash va tegishli choralar ko'rish, investitsiya faoliyatidan kutilayotgan natijadorlikni ta'minlash, moliyaviy ta'minot va investitsion faoliyatni rejalashtirishda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan bankrotlik risklarni oldindan ko'ra bilish kabilarni shart qilib qo'yimoqda va bu jihatlar bevosita korxonalarda moliyaviy qarorlar qabul qilish amaliyoti bilan bog'liq bo'lib qolmoqda.

Korxonalarda bankrotlik risklarni yuzaga kelishiga asosan, inflatsion omillar, banklarda kreditlarni foiz stavkalari ortib ketishligi, qimmatli qog'ozlar narxining tushib ketishligi kabi omillar ta'sir qiladi. Risklarning mazmun-mohiyatini tadqiq etish, ularni oldindan aniqlash va baholash, ularning oldini olish yoki pasaytirish choralarini ko'rish barcha iqtisodiy korxonalar uchun ahamiyat kasb etadi. Shunga ko'ra, risklarni tahlil qilishda ularni alohida xususiyatlari bo'yicha ajratish va o'rganish, tahlil qilish va baholash juda muhim sanaladi. Korxonalar xo'jalik-moliyaviy faoliyatida uchraydigan risklarni quyidagi xususiyatlari bo'yicha tasniflash mumkin: t tijorat riski; moliyaviy risk, tashqi risklar; ichki risklar, tabiiy risklar, ekologik risklar, siyosiy risklar, mulkiy, savdo risklari va h.k.

Risklarni iqtisodiyotning bir qancha omillari hisobga olgan holda baholanadi. Bu ko'rsatkichlarni ekspertlar balli tizimda baholaydilar va shu asosda risklarni ma'lum toifalarga bo'lgan holda, ta'sir darajasi o'rganiladi. Har hil turdagi risklarni baholash miqdori uchun quyidagi kattaliklardan foidalaniladi.

$$R = \sum N_j = 1 R_j Q_j R_j = 1 m \sum n_j i = 1 R_{ij} Q_{ij}$$

Bu yerda:

R_{ij} - j turdagi riskning i -chi omili orqali baholash bali;

Q_{ij} - j turdagi riskka i -chi omilning ta'sir darajasi;

n_j - j turdagibaholashda hisoblanadigan omillar soni;

m - omillar orqali risni baholash balining miqdorini kengligi;

Q_j - j turdagi riskning ta'sir darajasi;

R_j - j turdagi riskning baholash miqdori;

R - riskning umumlashtirilgan ko'rsatkichi.

Yuqoridagi qoidalarga amal qilgan holda topilgan risklarning baholash miqdori va umumlashtirilgan ko'rsatkichlari qiymati quyidagi oraliqlarda topiladi $0 \leq R_{ij} \leq 1$, $0 \leq R_j \leq 1$. Risklarning miqdorini baholashda olimlar har hil miqdorlaridan foydalanishga harakat qiladilar, masalan baholashning empirik miqdori quyidagicha ko'rinishga ega bo'ladilar.

1-jadval: Risklarni baholashning empirik miqdori

№	Riskning ko'rsatkichlar darajasi	Riskning nomlanish chegaralari
1	0.0-0.1	Juda kichik risk
2	0.1-0.3	Kichik
3	0.3-0.4	O'rtacha
4	0.4-0.6	Yuqori
5	0.6-0.8	Maksimal holat
6	0.8-1.0	Tig'iz holat

Riskni baholashning eng optimal darajasi 0.3 koeffitsiyent bo'lib, inqirozlik koeffitsienti esa 0.7 dan yuqori bo'lgan ko'rsatkichlar hisoblanadi.

Ball berish usuli korxonaning bankrotlik xavfini baholash uchun bashoratli modellarni taqdim etishga² mo'ljallangan. Ushbu usul diskriminant tahlilining statistik usullariga asoslangan³.

Iqtisodiyot nazariyasida reyting asosidagi bir qator modellar usuli ishlab chiqilgan bo'lib, ulardan quyidagilar hisobga olinadi.

Altman modeli

Ushbu model asosan sanoati rivojlangan mamlakatlarda qo'llaniladi va quyidagi funksiyaga asoslanadi:

$$Z = 3,3 \times R_1 + 1,0 \times R_2 + 0,6 \times R_3 + 1,4 \times R_4 + 1,2 \times R_5$$

R1 - iqtisodiy rentabellik koeffitsiyenti	Yalpi natija / Jami aktivlar
R2 - aktivlarning aylanish tezligi	Aylanma / Jami aktivlar
R3 - moliyaviy avtonomiya Kapital / Jami qarzlar	Kapital / Jami qarzlar
R4 - qayta investitsiya qilingan foyda nisbati	Qayta investitsiya qilingan foyda / Jami aktivlar
R5 - aylanma mablag'lar nisbati	Aylanma aktivlar / Jami aktivlar

Ko'rsatkichlarning mazmuniga ko'ra, agar ma'lumotlar kattaroq mutlaq qiymatni qayd etsa, ularning darajalari yanada yaxshi bo'ladi. Shuning uchun Z ball quyidagicha talqin qilinadi:

- Z 1,8 dan past yoki teng bo'lsa, bankrotlik holati yaqinlashadi;
- Z 3 dan yuqori bo'lsa, moliyaviy ahvol yaxshi
- Z 1,8 dan 3 gacha bo'lsa, korxonaning moliyaviy ahvoli aniq kamaygan va bankrotlik holati ko'rsatkichlariga yaqin. Bunda agar korxona tegishli moliyaviy qaror qabul qilsa, korxona o'z faoliyatini qayta boshlashi mumkin.

Ushbu tadqiqotning bir qismi sifatida biz biror bir "Afirma" misolida yuqorida ko'rsatilgan bir nechta usullardan foydalangan holda bankrotlik riskini hisoblaymiz. "Afirma" - eng yirik neft-kimyo kompaniyalaridan biri bo'lib, sintetik kauchuklar (daromad ulushi taxminan 41%) va plastmassa (33%), shu jumladan nisbatan keng turdagi mahsulotlarni ishlab chiqaradigan va sotadigan ishlab chiqarish korxonasidir. Kompaniya nafaqat o'z mahsulotlarini (56%) ni O'zbekistonda sotadi, balki xorijga eksport ham (44%) qiladi. 2022-yilda korxona o'z mahsulotlarini Osiyo davlatlariga eksport qildi.

2 Интернет ресурс: Оценка вероятности банкротства. — URL: <https://finzz.ru/modelibankrotstva-zarubezhnyx-predpriyatij-4-mda-modeli.html> (Дата обращения: 20.04.2020).

3 Артамонова, Н. А. Методы оценки предпринимательских рисков / Н. А. Артамонова. — Текст: непосредственный // Молодой ученый. — 2017. — № 22 (156). — С. 237-240. — URL: <https://moluch.ru/archive/156/43943/> (дата обращения: 01.04.2024).

E. Altmanning ikki faktorli modeli ikkita asosiy ko'rsatkichga asoslanadi - joriy likvidlik koeffitsiyenti va moliyaviy barqarorlik, kompaniyaning moliyaviy holatiga katta ta'sir ko'rsatadi. Shunday qilib, birinchi ko'rsatkich kompaniyaning to'lov qobiliyatini ko'rsatadi, uning qisqa muddatli majburiyatlarini joriy aktivlar bilan qoplash qobiliyati, ikkinchisi

kapital tuzilishi haqida. Ushbu ko'rsatkichlar hisoblash yo'li bilan hisoblangan koeffitsiyentlarning vaznli qiymatlariga ko'paytiriladi, so'ngra natijalarga ma'lum bir doimiy qiymat qo'shiladi, bu ham eksperimental-statistik usul bilan olinadi:

$$Z = -0,3877 - 1,0736 \cdot K_{tl} + 0,0579 \cdot K_{fz} \quad (1)$$

bu yerda Z - bankrotlik ehtimoli ko'rsatkichi;

K_{tl} - joriy aktivlar qiymatini qisqa muddatli majburiyatlarga bo'lish yo'li bilan aniqlanishi mumkin bo'lgan joriy likvidlik koeffitsiyenti

K_{fz} - moliyaviy barqarorlik nisbati (moliyaviy kaldıraç), sifatida hisoblanadi

Qarz kapitali miqdorining kompaniya faoliyatini moliyalashtirishning o'z manbalariga nisbati.

Agar $Z = 0$ bo'lsa, u holda kompaniya 50% ehtimollik bilan bankrotlik yoqasida bo'lishi mumkin. Agar $Z < 0$ bo'lsa, bankrotlik ehtimoli 50% dan kam. Agar $Z > 0$ bo'lsa, bankrotlik riski katta 50% va Z bilan ortadi.

2-jadval: Altmanning 2 faktorli modeli yordamida bankrotlik ehtimolini aniqlash

№	Hisoblash formulasi	Raqam koeffitsiyenti bo'yicha	2022	2023
K1	$K1 = \text{Joriy aktivlar} / \text{Qisqa. majburiyatlar}$	-0,3877	6,24	5,91
K2	$K2 = \text{Majburiyatlar} / \text{Kapital}$	-1,0736	0,24	0,43
Bankrotlik riski	$Z = -0,3877 - 1,0736 K_{tl} + 0,0579 K_{fz}$		-2,68	-2,75

2-jadvalda keltirilgan ma'lumotlarga asoslanib, Altmanning ikki faktorli modeliga ko'ra, "Afirma" ning bankrot bo'lish riski juda past ekanligini aytishimiz mumkin.

chunki bankrotlik darajasi 0 dan ancha past.

Besh faktorli model ko'proq ma'lum va amaliy ahamiyatga ega.

E. Altman:

$$Z = 1,2 \cdot X_1 + 1,4 \cdot X_2 + 3,3 \cdot X_3 + 0,6 \cdot X_4 + 1 \cdot X_5 \quad (2)$$

X_1 - joriy aktivlar qiymatining aktivlarning umumiy qiymatiga nisbati. Bu ko'rsatkich jami aktivlardagi eng likvidli aktivlarning ulushini tavsiflaydi

kompaniyalar;

X_2 - taqsimlanmagan foydaning korxona aktivlari miqdoriga nisbati. Indeks kompaniyaning moliyaviy erkinlik darajasini aks ettiradi;

X_3 - soliqliq to'lashdan oldingi foydaning (ayrim hollarda sof foyda ko'rsatkichi qo'llaniladi) aktivlarning umumiy qiymatiga nisbati. Ko'rsatkich samaradorlikni aks ettiradi;

X_4 - kompaniyaning bozor qiymatining (ba'zida sof aktivlar qiymatidan kelib chiqqan holda kompaniyaning balans qiymatidan foydalanish maqbuldir) barcha qiymatlarga nisbati;

majburiyatlar;

X_5 - sof foydaning korxonaning umumiy aktivlariga nisbati tavsiflanadi;

korxona aktivlarining rentabelligi.

Altmanning besh faktorli modeli bo'yicha bankrotlik riskini baholash shkalasi 3-jadvalda keltirilgan.

3-jadval: Altmanning 5 faktorli modeli yordamida bankrotlik ehtimolini aniqlash

№	Hisoblash formulasi	Hisoblash formulasi	2022	2023
K1	$K1 = \text{Kelishilgan kapital} / \text{Aktivlar}$	1,2	0,439	0,37727
K2	$K2 = \text{Taqsimlanmagan foyda} / \text{Aktivlar}$	1,4	0,76	0,6615
K3	$K3 = \text{Operatsiya xonasi foyda} / \text{Aktivlar}$	3,3	0,173	0,13978
K4	$K4 = \text{Aktsiyalarning bozor qiymati} / \text{Majburiyatlar}$	0,6	0,806	0,6994
K5	$K5 = \text{Daromad} / \text{Aktivlar}$	1	0,173	0,13978

Bankrotlik ehtimoli qiymatlariga asoslanib, shuni ta'kidlash mumkinki, "Afirma" o'rtacha riskka ega, ammo Z ko'rsatkichi yuqori chegaraga ancha yaqinroq. Shunday qilib, biz "Afirma" bankrotlik riskini baholash uchun uchta modelni yaratdik. Barcha modellar yaqin kelajakda kompaniyaning to'lov qobiliyati va moliyaviy barqarorligini yo'qotish xavfi yo'qligini ko'rsatdi. Biroq, faqat bunday tahlil ma'lumotlariga tayanib bo'lmaydi. Shunday qilib, tavsiya sifatida

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa qilib aytganda, tavakkalchilikni batafsil tahlil qilish bugungi kunda biznes-loyihani ko'rib chiqish bosqichidagi ko'plab korxonalar uchun dolzarb ekanligini ta'kidlash kerak. Hozirgi vaqtda tavakkal biznes rivojlangan iqtisodiy mamlakatlarning iqtisodiy mexanizmida mustahkam o'rin egalladi. Risklar paydo bo'lishi va bozordagi barqarorlik darajasidan qat'i nazar, har qanday korxonaga ta'sir qilishi mumkin. Bu ta'sir, qoida tariqasida, salbiy va korxonani inqirozga olib kelishi mumkin.

Bankrotlik riskiga qarshi turish uchun takliflarning asosiy usullari:

1. **Riskka e'tibor bermaslik.** Xavfni e'tiborsiz qoldirish qaror qabul qiluvchining mumkin bo'lgan xavfga nisbatan hech qanday harakat qilmasligini anglatadi.
2. **Risklardan qochish** xavfni yaxshi ko'rmaydigan odamlar bu usuldan foydalanadilar. Masalan: korxona uning to'lov qobiliyatiga shubha tug'ilgan kontragent bilan shartnomani yangilamaydi; korxona o'zining eksport operatsiyalarini amalga oshiradigan valyutada kredit olishni afzal ko'radi
3. **Risklarni himoya qilish.** So'zma-so'z ma'noda bu atama xavf-xatarni to'xtatish yoki sug'urtalashni anglatadi va xavfning salbiy oqibatlarini kamaytirish yoki qoplash mumkin bo'lgan chora-tadbirlar majmuidir. Shu maqsadda turli xil moliyaviy vositalar ishlab chiqilgan: opsiolar, fyucherslar, forvardlar.

Risklarni himoya qilish g'oyasi moliyaviy bozorlar bilan bog'liq bo'lishidan qat'i nazar, deyarli har qanday korxonada faol amalga oshiriladi. Oxir oqibat, mohiyatan himoya fondlar va zaxiralarni yaratish bilan bog'liq operatsiyalar sifatida ham tavsiflanishi mumkin

4. **Xavfni uzatish.** Usulning mohiyati shundan iboratki, qaror qabul qilgan shaxs xavfni o'z zimmasiga olishni istamaydi, balki ma'lum shartlar ostida uni boshqa shaxsga o'tkazishga tayyor. Xatarlarni o'tkazishga misol - sug'urta. Umuman olganda, keng ma'noda sug'urta operatsiyalari majmui sifatida tavsiflanishi mumkin, ularning natijasi har qanday harakat yoki harakatsizlik natijasida eng ko'p ehtimoliy yo'qotishlarni kamaytirishdir.

Qarorlarni qabul qilishning ushbu bosqichida zarur moddiy, mehnat va moliyaviy resurslar aniqlanadi, menejerlar o'rtasida vazifalar qo'yiladi, kompaniya faoliyat ko'rsatayotgan sohaning bozor tahlili o'tkaziladi va tegishli xizmatlar tahlil qilinadi.

Har bir aniq qarorni qabul qilish jarayonida xavfning "mintaqalari" ni ajratish va ajratib ko'rsatish va ularni moliyaviy-xo'jalik faoliyatini amalga oshirish jarayonida mumkin bo'lgan, kutilayotgan yo'qotishlar darajasiga qarab tartiblash muhim va tavsiya etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 05.10.2020-yil. PF-6079-son.
2. Abdullayeva Sh.Z. Bank risklari va kreditlash. –T.: "Moliya", 2002.
3. Артамонова, Н. А. Методы оценки предпринимательских рисков / Н. А. Артамонова. –Текст: непосредственный // Молодой ученый. – 2017. – № 22 (156)–С.237-240.URL: <https://moluch.ru/archive/156/43943/> (дата обращения: 01.04.2024).
4. Азитов Р.Ш. Исследование моделей прогнозирования банкротства предприятий // Молодой ученый. – 2015. – № 12. – С. 1–5.
4. Астахов А.М. Оценка риска: Учеб. пособие. –М.: ДМК Пресс, 2013;
5. Assessment of the risk of bankruptcy of the enterprise Jan, 20 2023
6. Bankrotlik xavfini tahlil qilish modellari GABRIELA-DANIELA BORDEIANU, FLORIN RADU, MARIUS DUMITRU PARASCHIVESCU, VILLI PEVLOAIA.
7. Doing Business 2019 - Management's Discussion and Analysis - <https://norzinc.com/site/assets/files/5254/nzcm-da2018q4.pdf>.
8. Hull J.C. Risk Management and Financial Institutions. "Wiley Finance", 4th Edition, 2015.
9. Islomqulov A.X., Sattorov B.K., Sharifxodjayeva K.U. Moliyaviy risklarni boshqarish. –T.: "Iqtisod-Moliya", 2017
10. Интернетресурс: Оценка вероятности банкротства.
11. Iqtisodiyot Transdisiplinarlik bilish www.ugb.ro/etcjild. XIV,1/2011-son 2023-y. 248-259.
12. Malikov T.C. Moliya. –T.: "Iqtisod-moliya", 2018.
13. Korxonalarda moliyaviy qarorlar qabul qilish va risklarni baholash usullari. JI Turaevich, JM Annaqulovich. Science and Education 3 (5), 1646-1654, 2022.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 3

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.